

وب‌گردی بی‌حاشیه

راهنمای دانش‌آموزی برای کاربری صحیح وب
(طرح درس‌های سواد اطلاعاتی)

کلاس را با طوفان فکری شروع می‌کنیم: «از وب چه استفاده‌هایی می‌کنید؟»

ابتدا چند ثانیه سکوت می‌شود و بعد انفجار صداها: «آقا می‌رم ورزش ۳، اخبار ورزشی رو چک می‌کنم»، «فیلم و موزیک دانلود می‌کنم»، «با دوستا و فامیلامون چت می‌کنیم»، «قیمت گوشی‌ها رو چک می‌کنم» و یکی‌شان هم فریخته‌تر بود: «وضعیت آب‌وهوا رو بررسی می‌کنم!»

خلاصه همه آنچه را می‌گویند، روی تخته می‌نویسم. بعد شروع می‌کنیم به دسته‌بندی کردن هر چه نوشته‌ایم. معمولاً می‌رسیم به یک دسته‌بندی چهار یا پنج‌تایی: «اطلاعات» (تولید، نگهداری، انتقال و انتشار)، «ارتباطات» (دسترسی به افراد، تعامل با آنها و پی‌جویی امور)، «آموزش» (استفاده از منابع و مراجع دانش، همکاری علمی مثل تدریس و یادگیری)، «تجارت» (بازاریابی، کسب‌وکار و دریافت یا ارائه خدمات) و «فراغت» (انواع قالب‌های سرگرمی و گذران اوقات فراغت).

در گام بعدی از بچه‌ها می‌خواهم مبتنی بر تجربه‌شان،

در مورد هر کدام از این کارکردها یک مزیت و یک عیب بیان کنند. باز هم سروصدا بلند می‌شود و داغ دل هرکسی تازه! از مزایایی مثل آسانی و راحتی تماشای برخط ویدیوهای آموزش نرم‌افزارهای گرافیکی گفتند تا رسیدند به تجربه‌های منفی مثل کلاهبرداری اینترنتی و تفاوت بین محصولی که سفارش داده‌اند، با آنچه دریافت کرده‌اند، و هویت جعلی مجازی در گپ (چت) و شایعات خبری و غیره.

اینکه بچه‌ها تجربه‌شان را بیان کنند، اگرچه فعالیتی زمان‌بر و بدون یادگیری مستقیم است، اما مزیت مهمی دارد. نظریات جدید یادگیری و به‌طور خاص نظریه «ارتباط‌گرایی»، بر این باورند که یادگیری هر مفهوم جدید زمانی عمیق‌تر رخ می‌دهد که بتوان آن را با شبکه مفاهیم قبلی پیوند زد. کارکرد این مرور تجربه‌ها هم دقیقاً همین بود. الان می‌توان انتظار داشت شبکه‌ای از دانش پیشین درباره کاربری وب در ذهن هر دانش‌آموزی جوانه‌زده باشد و ذهن‌ها آماده دریافت و پیوندادن توصیه‌های جدید با گره‌های ذهنی قبلی شده باشند. این یعنی حالا وقت درو رسیده است:

فرصت‌ها

❖ خبر آتش‌سوزی ساختمانی در آمریکا، تنها ظرف چند دقیقه بعد از حادثه، می‌تواند در سراسر جهان شنیده و دیده شود! این یعنی مزیتی بی‌سابقه برای اخبار و اطلاعات بر بستر وب: **سرعت در انتقال و انتشار.**

❖ قبلاً وقتی کسی روزنامه می‌خرید، فقط از اعتقادات و تحلیل‌های نحله فکری صاحب آن روزنامه باخبر می‌شد و برای اطلاع از سایر اندیشه‌ها باید روزنامه‌ها و کتاب‌های دیگر را، تازه

کاربری اول: کسب آگاهی و انتشار اطلاعات

این شاید پایه‌ای‌ترین کاربری وب باشد؛ استفاده کتابخانه‌ای از وب با دو کاربرد «دریافت دانش از دیگران» و «ثبت و نگهداری اطلاعات». مزیت‌های وب برای کاربرد دوم که مشخص است، وب نافراموش است و هر آنچه در آن ذخیره می‌کنیم، از گزند آسیب فیزیکی در امان می‌ماند. اما کاربرد اول، یعنی دریافت دانش و آگاهی از دیگران، فرصت‌ها و تهدیدها و ملاحظاتی دارد:

اگر اجازه انتشار داشتند، مطالعه می کرد. اما وب عمومی است. لذا همه می توانند به تولید و انتشار محتوا در آن بپردازند. این ویژگی باعث ایجاد تنوع در منابع اطلاعاتی می شود که مخاطبان جوینده آگاهی می توانند به آن ها دسترسی داشته باشند.

تهدیدها

حالا که رسانه های مبتنی بر وب می توانند در حجم زیاد و در وسعت مخاطب تولید محتوا و خبر کنند، می توانند شیطنتهایی هم بکنند! مثلاً برخی خبرها را دست کاری کنند و شایعه، دروغ و اخبار جعلی تولید کنند تا افکار مردم به جایی که نفعشان است منحرف شود. به این کار می گویند «عملیات روانی».

رسانه های سنتی مثل تلویزیون، روزنامه و رادیو، از آنجا که رسمیت دارند و صاحبان آن ها مشخص و شناخته شده اند، تحت نظارت بیشتری قرار دارند و احتمال انتشار محتوای دارای غلط در آن ها کمتر است. اما وب شیر تو شیر است! اینکه هرکسی می تواند در وب تولید محتوا کند، باعث می شود احتمال تولید اخبار جعلی و تحلیل های مبتنی بر مغالطه افزایش یابد.

ملاحظات

حالا که در جریان خبررسانی بر بستر اینترنت، به فرستنده دسترسی مستقیم نداریم و این شرایط، احتمال اختلال را افزایش می دهد، لازم است انواع منابع اطلاع رسانی مبتنی بر وب را دقیق تر بشناسیم و دسته بندی کنیم:

خبرگزاری: سازمان های بزرگ و رسمی رسانه ای هستند که دفتر و مکان مشخص دارند، خبرنگارانی در نقاط گوناگون برای آن ها کار می کنند، ثبت و احراز هویت شده اند، سازمان و نهاد مشخصی صاحب امتیاز آن ها است و تعداد محدودی دارند (پانا: خبرگزاری دانش آموزی ایران، ایرنا: خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ایسنا: خبرگزاری دانشجویان ایران، میزان: خبرگزاری قوه قضاییه، شبستان: خبرگزاری حوزه علمیه و ...). به علت همین گستردگی مأموریت، تعداد زیاد کارکنان، حیثیت و ثبت رسمی بودن، اخباری که منتشر می کنند، معمولاً اعتبار خبری بالایی دارد و اگر هم غلط باشد، قابلیت پیگرد حقوقی دارد.

پایگاه خبری: مجموعه ای رسانه ای که گاه به صورت رسمی نیز ثبت شده است، اما گستردگی نیروی انسانی و دفترهای آن ها کمتر است. به طور عمده از سایر خبرگزاری ها خبرها را نقل و بازنشر می کند و معمولاً بر موضوعی خاص تمرکز دارد. به همین خاطر نسبت به خبرگزاری ها اعتبار خبری پایین تری دارد.

سایر منابع خبری: منابع خبری غیرموقت و شخصی که از افراد مطلع، مسئولان سابق، اظهارات شخصی خبرنگاران یا حتی منابع گمنام مطلع تشکیل شده است. این نوع منابع هرچند ممکن است در مواردی بسته به دسترسی شان به منابع آگاه و اطلاعات محرمانه، اخبار دقیقی را ارائه کنند، اما قابلیت استناد بسیار پایینی دارند (مثل صفحه های شخصی مسئولان در رسانه های اجتماعی، صفحه توییت افشاگر دربار سعودی به نام «مجتهد»، و صفحه توییت ادوارد اسنودن).

کاربری دوم: ارتباط روزمره و تعامل

ارتباط غیرحضوری با دیگران (اعم از فرد، سازمان یا گروه) کاربری مهم دیگری است که می توان برای وب متصور شد. اصل حرف و توصیه های این کاربری را قبل تر در توضیح ویژگی بی جسمی فضای رایانه ای (سایبر) گفته ایم و در اینجا فقط مرور کنیم:

فرصت ها

از گذشته های دور، «فاصله فیزیکی» مهم ترین مانع در انتقال پیام بوده است. ابر و باد و مه و بستیچی و راننده و خلبان باید در کار می بودند تا نامه ای از میامی آمریکا به میامی ایران برسد. اما حالا این طور نیست! در ارتباط مبتنی بر وب، فاصله زمانی و هزینه پست و تلفن حذف شده اند.

قبلاً فرصت ارتباط به زمانی محدود بود که افراد در کنارمان بودند و اگر سؤال درسی شب امتحانی از هم کلاسی مان داشتیم، باید تا صبح صبر می کردیم. اما در ارتباط مبتنی بر وب، قابلیت دسترسی به افراد در هر لحظه را داریم.

تهدیدها

مهم ترین مشکل ارتباط مجازی این است که نمی دانیم دقیقاً با چه کسی در ارتباط هستیم! آیا او همان است که می نمایاند؟! متأسفانه و تا اطلاع ثانوی، هویت مجازی سیال و به سادگی قابل جعل است.

اینکه در وب دائم در دسترس هستیم و در هر ساعت از شبانه روز دیگران می توانند به ما پیام دهند و ارتباط برقرار کنند، باعث از بین رفتن خلوت و آرامش ذهنی می شود.

ملاحظات

در اینجا می توان بچه ها را به چالش هایی دعوت کرد: مثلاً روزه رسانه ای بگیریم و هر هفته یک روز را بدون مراجعه به تلفن همراه بگذرانیم. یا استفاده از تلفن همراه در خانه را مکانمند کنیم و از آن فقط در یک جای مشخص، مثل پشت میز کار، استفاده کنیم. یا مراجعه به پیام رسان را زمانمند کنیم و فقط در ساعاتی مشخصی به پیام های دیگران پاسخ دهیم.

کاربری سوم: آموزش و رشد علمی

کاربری آموزشی وب، یعنی استفاده از آن برای هر نوع تعامل یادگیری یا دهنی را می‌توان ذیل همان دسته «اطلاعات» قرار داد، اما چون مخاطب ما دانش‌آموز است، به‌عمد آن را به‌عنوان یک کارکرد متمایز وب جدا می‌کنیم تا بیشتر و اختصاصی‌تر به آن بپردازیم:

فرصت‌ها

قبل‌تر علم متمرکز بود در شهر، دانشگاه، مدرسه و کتابخانه، و وقتی کسی در روستایی به دنیا می‌آمد، به‌واسطه دوری از مرکز، منابع آموزشی کمتری داشت. حالا به کمک خدمات آموزشی وب، دسترسی همگانی، ارزان و همه‌وقت به دانش، بدون محدودیت جغرافیایی داریم.

تهدیدها

اینکه همه می‌توانند در وب تولید محتوا و در یک موضوع به‌خصوص اظهارنظر کنند، بدون آنکه سطح دانش و تخصص آن‌ها در آن موضوع مشخص باشد، پدیده‌ای به نام «شبه‌علم» را پدید آورده است؛ چیزهایی مثل «ویژگی‌های شخصیتی متولدان ماه بهمن» یا «معنی اسب شاخ‌دار در فال قهوه» یا «خواص ضدسرطان هسته آلبالو» که امکان «راستی‌آزمایی» و «تکرارپذیری» ندارند و با وجود ظاهر علمی، نمی‌توان صحت آن‌ها را به‌راحتی تأیید یا انکار کرد.

تعارف که نداریم! وب باعث شده است مقوله‌ای به نام تحقیق دانش‌آموزی، و حتی دانشجویی، در عمل چیزی جز Ctrl+A و

Ctrl+C از ویکی‌پدیا و دانش‌نامه رشد و ... و بعد هم Ctrl+V

نباشد؛ رونویسی (کپی‌کاری) علمی!

وب از اساس «حواس‌پرت‌کن» طراحی شده است. یعنی نمی‌توان روی چیزی تمرکز کرد و در چیزی عمیق شد. پریدن از یک پیوند به پیوند دیگر، از یک خبر به خبر دیگر، از یک مطلب به مطلب دیگر و اعلان‌های بی‌امان سبب کم‌عمقی کاربران شده است.^۲

ملاحظات

اینجا معمولاً لازم می‌شود مختصری درباره مفهوم ویکی در وب توضیح دهیم:

ویکی‌ها که ویکی‌پدیا یک نمونه از آن است، نوعی از رسانه‌های اجتماعی‌اند که محتوای آن‌ها از طریق مشارکت بازدیدکنندگان تولید، ویرایش، اضافه یا کم می‌شود. بر این مبنا، صحت بسیاری از مطالب ویکی‌ها به‌شدت محل اشکال است؛ چرا که مشخص نیست شخص ویرایش‌کننده دقیقاً چه کسی است؛ از چه سطح علمی برخوردار است؛ چه عقاید و گرایشی دارد؛ و به همین ترتیب تا آخر! بر این اساس، استفاده از ویکی‌پدیا برای موضوعاتی که وجه تحلیلی دارند، مثلاً وقایع کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، که نگرش‌های فردی نویسندگان بر شیوه‌بازنمایی آن‌ها از موضوع مؤثر است، به‌هیچ‌وجه توصیه نمی‌شود و فقط در موضوعاتی مثل شیوه کار دوربین عکاسی یا ساختار قلب انسان که وجه فنی و دانشی آن‌ها محوری‌تر است و عقاید و نظرات شخصی اثر خاصی بر موضوع ندارند، موجه‌تر است؛ البته فقط به‌عنوان منبع اولیه برای آشنایی با فضای کلی بحث و یافتن پیوندهای مرتبط با موضوع.

کاربری چهارم: تجارت و کسب‌وکار

در سال‌های اخیر و با گسترش دسترسی به اینترنت در ایران، استفاده از وب برای تجارت و کسب‌وکار و ارائه یا دریافت خدمت یا خریدوفروش محصول، از نوپاترین و پرچالش‌ترین موضوعات مرتبط با فضای رایانه‌ای در کشور ماست.

فرصت‌ها

وقتی کسب‌وکاری را در فضای وب راه‌اندازی می‌کنید، دیگر لازم نیست مغازه اجاره کنید، صبح به صبح کرکره را بالا بدهید، شب‌ها تعطیل کنید، نگران دزدی باشید، هزینه قبض آب و برق را بپردازید یا اصلاً کلی بگردید تا در محل شلوغ و پرترددی از شهر مغازه بزنید. در وب، بی‌نیاز از تهیه مکان فیزیکی برای مغازه شده‌اید و مشتریانی از گستره جغرافیایی وسیع، به‌صورت بی‌وقفه دارید.

در دنیای واقعی به‌سختی می‌توان سایر خریداران یک محصول از یک مغازه را پیدا کرد و از نظر و تجربه‌شان مشورت گرفت،

اما وقتی به‌عنوان خریدار به کسب‌وکاری اینترنتی برمی‌خورید، به‌سادگی می‌توانید سوابق محصول و نظرات سایر کاربران را درباره آن محصول بخوانید و از کیفیت جنس و خدمات آن اطمینان حاصل کنید.

تهدیدها

در دنیای واقعی، موقع خرید محصول، فروشنده را هم می‌بینیم و بخشی از تصمیم‌گیری ما برای خرید یا نخریدن حاصل نظر ما درباره انصاف و صداقت فروشنده است. اما در وب، چون به‌طور مستقیم به فروشنده دسترسی نداریم، دیگر نمی‌توانیم بفهمیم آیا این وبگاه واقعاً فروشنده محصول است یا قصد کلاهبرداری اینترنتی دارد!

در وب کالا را غیبی سفارش می‌دهیم؛ از روی تصویرها، نظرهای دیگران و مطالعه ویژگی‌های آن. اما تا لحظه دریافت نمی‌توانیم درباره اصالت کالا و کیفیت آن یقین حاصل کنیم.

ملاحظات

فروشگاه‌های اینترنتی، مثل تفاوت خرید از دست‌فروش در خیابان با خرید از مغازه است.

خدمات مالی: ارائه راهکارهای فنی برای خدمات مالی کسب‌وکارها نظیر درگاه پرداخت، کارت اعتباری مجازی و حفظ ایمنی آن‌ها.

نمادهای اطمینان: نشان‌های اعتمادسازی که نهادهای دولتی پس از احراز هویت و تأیید اصالت به کسب‌وکارها اعطا می‌کنند و از طریق آن‌ها می‌توان به سوابق پایگاه اینترنتی دسترسی یافت و گاهی آن‌ها را پیگرد قانونی کرد. (نظیر «نشان سامان‌دهی» که وزارت ارشاد متولی آن است و نشان «اعتماد الکترونیک یا ای‌نماد» از وزارت صنعت، معدن و تجارت).

● برای پیشگیری از تهدیدهای خرید مجازی، لازم است بچه‌ها را با دسته‌بندی ابزارهای وب در زمینه تجارت و کسب‌وکار آشنا کنیم؛ **فروشگاه‌های اینترنتی:** شرکت‌های رسمی و ثبت‌شده که کالا را به‌صورت عمده از تولیدکننده دریافت و به فروشندگان عرضه می‌کنند

واسطه‌گری‌های فروش: بسترسازی برای ایجاد تعامل بین تولیدکننده یا فروشنده کالا و متقاضی آن.

واسطه‌گری‌های خدمات: بسترسازی برای ایجاد تعامل بین ارائه‌دهنده خدمت (راندگی، غذا، پیک و برنامه‌نویسی) و متقاضی آن **اطلاع‌رسانی و بازاریابی:** محل درج آگاهی‌های خریدوفروش توسط کاربران واقعی. خرید از این سامانه‌ها در مقایسه با

و برخط و شبکه‌شده «بتل رویال کالاف» می‌زنند!

تهدیدها

● قبلاً هم تفریح و سرگرمی بود، اما وقت و زمان داشت و نمی‌شد هر ساعت که خواستید در کوچه فوتبال دسته‌جمعی بزنید. اما وب باعث شده است تفریح و بازی خیلی خیلی بیشتر از قبل در دسترس باشند؛ هر وقت و هر کجا که بخواهید! حاصل این احتمالاً می‌شود **اتلاف وقت و عقب‌افتادن در سایر حوزه‌های جدی زندگی.**

● تفریح چون لذت دارد برای مغز عین «مخدر» عمل می‌کند. حالا تفریح در بستر وب که همه‌جایی، همه‌شکلی و همه‌زمانی است و از نظر عموم مردم و والدین، هنوز قباح و زشتی مواد مخدر را ندارد، به‌راحتی **قابلیت تبدیل به اعتیاد** را دارد.

ملاحظات

● ایجاد تنوع در فعالیت‌ها یکی در میان چیدن تفریحات مجازی و واقعی می‌تواند ساده‌ترین و کم‌دردترین (!) راهکار برای پیشگیری از اعتیاد رسانه‌ای و عقب‌افتادن شدید در سایر حوزه‌های زندگی و پرورش مهارت‌های مرتبط با آن‌ها باشد؛ مثلاً یک روز بازی رایانه‌ای و روز دیگر کوهنوردی با دوستان.

کاربری پنجم: تفریح و سرگرمی

احتمالاً جذاب‌ترین کاربری وب برای دانش‌آموزان ما همین دسته است: استفاده از وب برای پرکردن اوقات فراغت از طریق بازی‌های برخط (آنلاین)، گوش کردن به موسیقی، تماشای فیلم، پیگیری حواشی افراد مشهور و غیره. البته همه این تفریحات قبل از وب هم وجود داشتند، اما وب قابلیت‌هایی برای سرگرمی اضافه کرده است که تهدیدها و ملاحظات آن‌ها مهم‌تر از وضعیت پیش از وب هستند:

فرصت‌ها

● در دنیای سنتی، هر تفریح «مکان» خودش را داشت. برای ورزش باید به باشگاه می‌رفتید، برای دیدن فیلم به سینما، برای تماشای فوتبال به ورزشگاه، برای بازی به گیم‌نت و برای کتاب خواندن به کتابخانه. اما در دنیای وب، در تفریح و سرگرمی تنوع و روزآمدی داریم؛ یعنی جدیدترین تفریح‌ها (بازی، فیلم، سریال، مستند و کتاب) را **در یک جا و کنار هم** در اختیار داریم.

● در گذشته دسترسی به آدم‌های اهل یک تفریح سخت و محدود بود؛ بچه‌هایی که با آن‌ها فوتبال بازی می‌کردید، الزاماً اهل شنا نبودند، یا آن‌هایی که «کانتر» باز بودند، الزاماً «جنرال» بلد نیستند. اما حالا به کمک وب، **بازیکن‌ها از سراسر دنیا به هم وصل‌اند**

جمع‌بندی

شاگردان دهه‌های هشتادی و نودی ما عموماً «با وب» و «در وب» بزرگ شده‌اند. این یعنی آن‌ها چنان با وب اخت شده‌اند که برای برآوردن نیازهای روزمره خود، قبل از هر چیز به وب و خدمات مبتنی بر آن رجوع می‌کنند؛ مثلاً از طریق بازی‌های برخط (آنلاین) به نیاز خود برای تفریح و سرگرمی پاسخ می‌دهند، به کمک نرم‌افزارهای خدماتی از سوپرمارکت کالای موردنیازشان را سفارش می‌دهند، تا اینجا کار هیچ‌کدام از این کاربری‌ها به‌خودی‌خود ایرادی ندارند. اما مشکل از دو جا آغاز می‌شود: اول آنجا که ضوابط دانشی و مهارتی لازم برای

استفاده صحیح و ایمن از خدمات موجود در بستر وب را بلد نباشند و نباشیم! و دوم وقتی که همه تمرکز بر استفاده از یک یا چند کاربری خاص وب محدود شده باشد و از سایر حوزه‌ها غافل شده باشند/باشیم. لذا در این مقاله سعی کردیم با دسته‌بندی کاربردهای متفاوتی که وب می‌تواند برای کاربری مفید دانش‌آموزی داشته باشد، توجه بچه‌ها را به حوزه‌های کمتر مورد استفاده‌شان جلب کنیم و حاصلش طرح درسی بیشتر ایجابی و کمتر سلبی باشد برای استفاده «کامل» از فرصت همه کاربری‌های پنج‌گانه وب.

فیلم‌های اصول و نکات
خرید اینترنتی

